

ÚCTA K SV. CYRILU A METODĚJI V LIDOVÝCH VRSTVÁCH NA UHERSKOHRADIŠŤSKU

Ludmila Tarcalová, Uherské Hradiště

Dokladem úcty k svatým byly drobné devocionálie a svátostky, vztahující se k poutním místům a také k světcům. Z devocionálií byly nejrozšířenější obrázky s vyobrazením svatých, poutních míst s doprovodným textem, ze svátostek kovové předměty nošené na krku, či růženci, prodávané na poutích. V menší míře to byly zasklené obrázky věšené na zeď, sošky, keramika a sklo. Některé z nich se dostaly i do sbírek Slovákého muzea.

Poutní místo Velehrad – přední centrum moravské církevní provincie, bylo od 13. století považováno za středisko mariánské úcty a také misijního díla soluňských věrozvěstů Cyrila a Metoděje. Jak uvádí pramen,¹ velehradské poutě se konaly již ve 13. století. V roce 1284 udělili arcibiskupové a biskupové věřícím, „...kteří podniknou pouť na Velehrad, odpustky. Poutť ta mohla býti vykonána jen o některých dnech a sice: v pamětní den odevzdání kláštera (dedicationis), ve všechny svátky Panny Marie, ve svátek sv. Bernarda a v oktávu všech uveďených dnů.“ Dá se předpokládat, že úcta k apoštolům Cyrilu a Metodějovi vznikala postupně. O počátcích jejich církevní úcty se zmiňuje František Snopek, kunovický církevní historik: „Roku 1349 v máji měsíci svolána synoda olomoucká, aby důstojně prohlášena byla radostná ona událost, totiž kanonisace čili církevní prohlášení našich slovanských apoštolů, Cyrilla a Methoděje za svěťce.“² Dále připojuje: „A po původci, kdybychom tázali se, jenž papeže žádal, aby v seznam světců zapsáni byli velcí Slovanův apoštolé, oko naše padne na otce vlasti Karla IV. Týž byl vroucím ctitelem, ale i následovatelem svědců, týž král český, prve markrabě moravský, zvláštní úctou lnul ku sv. rodákům-patronům.“³ Olomoucký biskup Jan VII. (1333–1351) v roce 1349, v období pontifikátu papeže Klimenta VI. (1342–1352), celé moravské diecézi nařídil, aby „...v celé diecesi naší od duchovenstva a lidu slavnost jejich a den 9. března spolu s námi slavně jak náleží důstojným konáním svatých tajemství Božích radostně se světíval.“⁴ Od této doby se stal 9. březen na celé Moravě zasvěceným svátkem Cyrila a Metoděje.

Poutníci před bazilikou. Reprodukce z kalendáře Velehrad na fotografiích Viktora Angerera, 1885. Římskokatolická farnost Velehrad 2011.

V důsledku josefinských náboženských oprav od osmdesátých let 18. století nedošlo k většímu rozmachu v konání poutí, tedy i velehradských. Veškerý církevní život byl vzat pod státní dohled a zrušením velehradského kláštera v roce 1784 se začala zmenšovat frekvence konaných poutí a přicházejících poutních procesí, i když velehradští kněží se o to stále snažili. S chátrajícím klášterem a kostelem upadala i poutní tradice. Císař Josef II. nejenom snížil počet klášterů, ale ustanovil pořá-

dek bohoslužeb jednotlivým zemím až do nejmenších podrobností, a dalšími rozkazy zrušil „...všechna procesí vyjma den sv. Marka, v prosebné dny, o Božím Těle a ještě dvě v roce, která se vždy ve svátek – nikdy však v neděli – odbyvati směla. A sice dovolena byla ještě ta procesí, která biskup za děšť a úrodu nebo jinou všeobecnou potřebu nařídil; rozumí se samo sebou, že pro každý takový případ musil si dříve zjednatí souhlas vlády.“⁵ Poutě byly tedy nahrazovány procesími v rámci farností a ve výjimečných případech se povolovaly třeba okázalejší slavnosti křížové cesty.⁶

Poutníci modlící se u kříže před kaplí Cyrilkou. Reprodukce z kalendáře Velehrad na fotografiích Viktora Angerera, 1885. Římskokatolická farnost Velehrad 2011.

Tím, že byly průvody zakázány, upustilo se také od společné účasti na poutích, čímž se oslabily i společné pobožnosti. Převládlo „kupčení a kramaření“, zvláště o svátku Cyrila a Metoděje 9. března. V roce 1856 vydal Okresní úřad v Uherském Hradišti vyhlášku, ve které se uvádí, že „...na svátek ss. Cyrila a Metoděje bývá zase na Velehradě hotový trh výroční, ačkoli dříve bylo to již zakazováno [...] Poněvadž ale Velehrad nemá práva trhového, nutno prý, opřítí se tomu zlovyku rozhodně [...] a četníkům uloženo, aby 9. března bedlivý měli pozor, by na Velehradě neprodávaly se leč perníkové a voskové věci, obrázky a modlitbičky, penízky památné, prsténky, křížky, růžence, květiny umělé atp., jakož obyčejem bývá o každé pouti.“⁷

Poutě v druhé polovině 19. století a oslavy milénia

Po druhé polovině 19. století se Velehrad stával postupně vyhledávaným poutním místem. Náboženský život získal v tomto období na intenzitě, neboť nastoupilo nové duchovenstvo se silnějším katolickým vědomím a živějším církevním myšlením; tehdy se začala oživovat myšlenka obnovy Velehradu a velehradských poutí. Tento poutní věhlas napomohl i rozvoji samotné obce Velehrad především po stránce infrastruktury. V období poutí si rodiny přivydělávaly k základní obživě, i když sezónně, právě obchodní a pohostinskou činností.

9. března 1856 již přišlo na Velehrad deset tisíc poutníků. Chladné a nepříznivé počasí bylo pro účastníky pouti v hlavní poutní den velmi nepříjemné. Rokem 1858 začínala poutní tradice na Velehradě vzrůstat a rozmáhat se; v roce 1859 se zvýšila i účast na velehradské pouti do neuvěřitelných rozměrů. Důkazem toho je i nově vzniklá *Píseň poutnická na rozloučenou s Velehradem*, kterou v roce 1860 pro velehradské poutníky napsal Jan Soukop na nápěv Josefa Chmelíčka.

*Dítky na odchod se strojme,
loučení nám nastává,
v žalozpěvu hlasy spojme
zlatá doba skonává.
Libáme tvé svaté prahy
s Bohem, Velehrade drahý.*

*Posledně již poklekněme
v duchu na hrob k Metodě,
„Odpust, otče svatý“,
rceme, „odpusť svému národu!“
Líbáme tvé svaté prahey,
s Bohem, Velehrade drahý.*

Nejvýznamnější poutě se slavily v roce milénia příchodu Cyrila a Metoděje 1863. Kongregace svatých obrádů v Římě vyhověla návrhu moravských biskupů v čele s kardinálem Bedřichem Fürstenbergem jako slavnost první třídy s oktávem.⁸ Papež Pius IX. encyklikou ustanovil datum slavení svátku svatých Cyrila a Metoděje v celé katolické církvi na 5. července. Pouť v roce 1863 byla velkolepá.

I když počet poutí po jubileu v roce 1863 klesl, Velehrad zůstal i nadále hlavním poutním místem. Za *velkou* pouť, anebo také *hlavní*, byla považována pouť 5. července, za *druhou*, nebo *malou* 15. srpna, den zasvěcení velehradského chrámu Nanebevzetí Panny Marie.⁹ V každé farnosti okolo Velehradu bylo zvykem slavit výročí posvěcení či zasvěcení kostela slavnostní bohoslužbou a světskými hody (*hod* znamená velkou hodinu, výjimečný, významný čas), což se na Velehradě udrželo vždy dne 15. srpna jen v náboženské rovině.¹⁰ Velkého rozsahu měla právě pouť konaná 19. srpna 1869 při příležitosti českomoravské slavnosti milénia úmrtí sv. Cyrila. V lednu stejného roku složil Jan Soukop píseň na počest tisícího výročí úmrtí sv. Cyrila s nápěvem Pavla Křížkovského „*Přístup, Moravěnko*.“¹¹

*Přístup, Moravěnko, přístup blíže,
viz, jak apoštol tvůj umírá,
Cyrill, jenž ti kázal spásu kříže,
na věčnost se ti ubírá.*

*Poslušen jsa hlasu papežova
k Římu radostivě putoval,
jasný důkaz dala jeho slova
ryzost víry vždy že zachoval.*

Poutě a poutníci v novém století

Velehrad byl na Moravě nejmladším poutním místem. V druhé polovině 19. století a v první třetině 20. století se svým charakterem odlišoval od mariánských poutí, neboť Velehrad nebyl jen poutním místem s náboženským posláním. Věhlas Velehradu se rozšířil ve všech slovanských zemích jako centrum duchovní všeslovanské unionistické myšlenky. Především přičiněním arcibiskupa Antonína Cyrila Stojana byl Velehrad cílem putování mnoha poutníků. Všechny jeho aktivity byly vzornými duchovními obnovami, ale také originálními lidovými náboženskými a národními manifestacemi. Všechny akce pořádané Stojanem dýchaly moravskou lidovou zbožností. Především budováním nových kostelů a kaplí jim zasvěcených, křížů, soch a obrazů jsou toho důkazem nejen na Moravě, ale i v Čechách. Zakládání spolků, vydávání knih, časopisů mělo za cíl zvednout kulturní a společenský zájem širokých mas.

V letech 1913 (1050. výročí příchodu slovanských věrozvěstů) a 1936, kdy se slavilo odložené výročí 1050 let úmrtí sv. Metoděje z roku 1935, měly poutě vtištěný osobitý stojanovský ráz lidové zbožnosti a křesťanské pospolitosti. Velehradské poutníky vítala každoročně nazzdobená brána s významným a výstižným textem.

Rok 1936 byl také rokem nespočetných poutí, kterých se zúčastnily především jednotlivé stavy, mnohdy sdružené v náboženských či společenských spolcích. Poutí se zúčastňovali členové různých organizací, korporací, národů a národností v hlavní poutní dny, ale i při příležitosti sjezdů, státních a církevních oslav, výjimečných událostí a kulturních aktivit, různé stavy, mládež, muži, ženy, ministranti, studenti, bohoslovci, nejen o poutích, ale hlavně při příležitosti duchovních setkání a exercičních cvičení.

V období začátku padesátých let 20. století již průvody na Velehrad slábly co do počtu účastníků, ale i samotných poutí, i když se začalo využívat autobusů, vlaků a později osobních aut. Protináboženský tlak způsobil, že se přestala konat veřejná procesí pořádaná spolky, organizacemi a farnostmi, ale obvykle některý zájezd, zcela s jiným cílem cesty uvedeným na cestovním příkazu řidiče autobusu, přijel na pouť na Velehrad. Poutníci dojeli až na poutní místo, anebo si cestu kombinovali s pěší túrou. Až v období po roce 1968 se začala objevovat veřejná procesí na Velehradě se všemi charakteristickými znaky. Zcela netradiční poutí, spíše manifestačním setkáním, můžeme nazvat pouť v roce 1985, nebo pak v roce 1990 při návštěvě Velehradu papežem Janem Pavlem II. Při obou poutích přicházeli návštěvníci v hloučcích, nikým neorganizovaní, bez křížků, praporů a korouhví. Poutě na Velehradě se po roce 1989 staly náboženským, ale i kulturním setkáním lidí různých společenských vrstev s bohatým liturgickým i kulturním programem.

Zdobení kříže před poutí na rozcestí ulice Huštěnovské a Velehradské ve Starém Městě, asi 1927. Soukromá sbírka.

Dárky z poutí

Pro každou pouť bylo důležité i poutní ovzduší, které tvořily stánky s dárky, s občerstvením, ale též zábavní atrakce. Nejběžnějšími dárky z poutí byla *cukrlata* a perníkové zboží, svaté obrázky s verši, zrcátka s vybroušenými křestními jmény, prsteny, šperky nebo kapesní nože. Již na slavné pouti oslavy milénia v roce 1863 a i v letech pozdějších si každý poutník mohl koupit na památku pro sebe i své známé a blízké příbuzné různé dárky. *„Nakoupiti rozmarných darů na památku snadníčko bylo každému, kdo nakoupiti chtěl a měl zač kupovati. Neboť tu bylo 43 obchodníků s obrázky, růženci, penízky apod. 3 knihkupci, 6 kniharů, 4 obchodníci s různými ozdobami, 4 cukráři velcí, malých krámků cukrářských do 100 ne-li více, 4 limonáři, 17 perníkářů, z nichž některý měl i 3 boudy, 1 soustružník, 1 pozlacovač, 1 zlatník.“*¹²

S výročí milénia byla spjata i výroba a prodej různých upomínkových předmětů s cyrilometodějskou tematikou, které byly prodávány na poutích a odtud se dostávaly k jednotlivcům či rodinám. K poutnímu zboží patřily sklenice s vyobrazením Velehradu či postav svatých věrozvěstů, drobné sošky Cyrila a Metoděje z alabastrové sádry prodávané samostatně nebo pod sklem. *„Pěkné sošky apoštolů slovanských Cyrila a Metoděje v rozmanitých způsobách, na podstavcích, v kapličkách a na kropenkách, pak závěsné křížky a penízky na*

*krk, a co jiných věcí podobných, svými slovanskými nápisy Památka na Velehrad 1863 atd., k tomu způsobeny jsou, aby činily památeční okrášení netoliko chýšek, ale i příbytkův okázalejších. Křížky a penízky s nápisy, na tu památku ukazující, mají zejména určení hojnějšího rozšiřování mezi náš lid a naši mládež.*¹³

Větší frekvenci získalo drobné kramářské zboží – agnustky s postavami věrozvěstů, památeční obrázky do modlitebních knížek s vyobrazením Cyrila a Metoděje, tištěné větší zarámované obrázky nebo zalévané do skla, jež si poutníci věšivali na zeď. Toto vše se nosilo domů jako vzpomínka na velehradskou pouť. Zboží v krámcích bylo různé úrovně. Od sklonku 19. století se dostaly na pulty krámků porcelánové figurky svatých. Objevovaly se i fajánsové džbánky a talíře s postavami věrozvěstů z produkce vyškovských keramiků, které dostávali chlapci od svých kmostrů ke křtu. V tomto období se na poutním Velehradě prodávaly i obrázky sv. Cyrila a Metoděje malované na skle, jež patřily k specifickým tématům moravské lidové malby na skle. Obrázky tvořily výzdobu tradičních selských jizeb. V druhé polovině 19. století byly vytlačeny továrně vyráběnými poutními upomínkami – černobílými a barevnými litografiemi. K miléniu byly vydány cyrilometodějské přívěšky svátostky s vyraženými postavami Cyrila a Metoděje.¹⁴

Svaté obrázky patřily k nejskromnějším, ale k nejrozšířenějším poutovým dárkům. Posloužily k modlitbě, ale také jako záložky do knížek, nebo se vystavovaly na viditelná místa v interiéru – na komody – *kostny* a rámy obrazů a kredencí. Poutníkům připomínaly vykonané poutě a poutní místa a byl to levný a vděčný dárek z pouti.

I na začátku 20. století se na Velehradě udržela pravá poutní atmosféra, kterou pouti dodávala účast kramářů. Bylo zvykem platit poplatek z místa. Již několik dní před poutí se zde shromažďovali prodejci z celé republiky a hledali si co nejvýhodnější místo. Jejich sortiment byl velmi bohatý – sošky, svícny, kropenky, skleničky s nápisem poutního místa, růžence, prstýnky, medailonky, křížky a různé další devocionálie, pohlednice a poutní obrázky do knížek. Právě v oblasti Uherskohradištska v první polovině 20. století navázaly na starou tradici lidových fajánsů keramické dílny, které dodávaly své výrobky s výjevy svatých (talíře, kropenky, džbány, sošky) prodejcům na velehradskou pouť.

Kromě drobných devocionálií se ještě v padesátých letech 20. století kupovaly na pouti především sladkosti – bonbóny, karamely, drops, hroznový cukr, hadi z žele, barevné ovocné cukrové růžence na konopné niti, cukrářské výrobky jako *lipo*, *energit*, *kačení mydlo*, *kostičky šumáků*, lízátko, špalky, pendreky, turecký med, sladká vata na špilce, lámaná čokoláda, oplatky – *napolitánky*, sodovky, perníková srdce s různými nápisy, většinou s textem „Z lásky“, „Mamince“ apod. Dětem rodiče zaplatili různé atrakce – houpačky, kolotoče, jež mnohdy byly dárkem a pochvalou pořádanému a pracovitému školákovi, a také za výdrž mnohdy náročné pěší pouti.

Drobné devocionálie – výraz úcty k světcům

a) Svaté či památeční obrázky

Výrazným znakem poutí byly drobné devocionálie, které poutníci nosili domů svým příbuzným – dětem, starým rodičům a z přátelství sousedům a známým jako dárek. Kupovali je z důvodu úcty a vděčnosti k milostem, které jim světcí přinášeli. Stejně tomu bylo i se svátostkami – agnůstkami. Dárky z pouti mívaly minimální reálnou hodnotu. Zvláštní význam měly posvěcené dotykem s kultovním předmětem. Jeho moc se pak přenášela do domů obdarovaných.

Důkazem toho, že byly tyto devocionálie oblíbené a rozšířené v lidových vrstvách, je i jejich zastoupení ve sbírkách Slováckého muzea. K nejpočetnějším patří drobné devoční grafiky, jež jsou lidově označovány za *svaté obrázky*, nejčastěji různých svatých a světců;

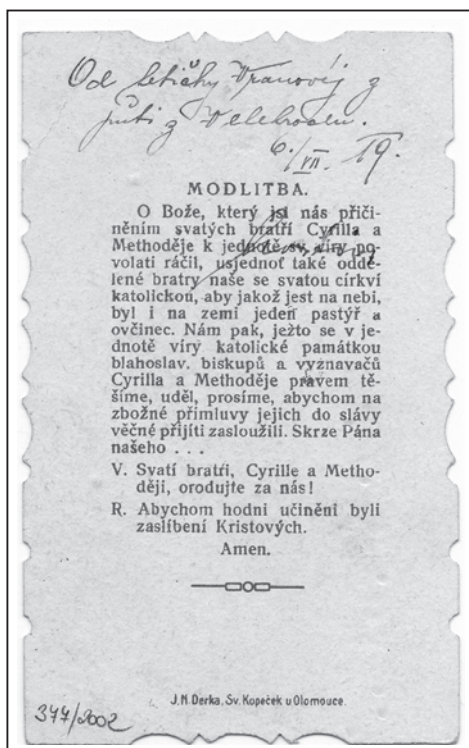

k nim patří i zobrazování sv. Cyrila a Metoděje. Svaté obrázky jsou vytvořeny převážně malířskými a grafickými technikami na různých podkladech. Obvykle je doplňuje textový doprovod, nejčastěji se jménem světce a s prosebnými texty nebo celými modlitbami, mnohdy s připomínkou, proč byly vydány. Nejvíce byly rozšířeny v 19. století zásluhou nových reprodukčních technik. Litografie byly obvykle jednostranné, ale i dvoustranné tisky, původně černobílé, případně ručně kolorované, postupně je vytlačily barevné tisky, mnohé na povrchu lakované. Zdobené byly většinou okraje. Některé hladké, jiné profilované, vykrajované, zoubkované a ještě v první polovině 20. století se objevují obrázky s vysekávaným nebo vypichovaným okrajem tzv. *krajkové*.

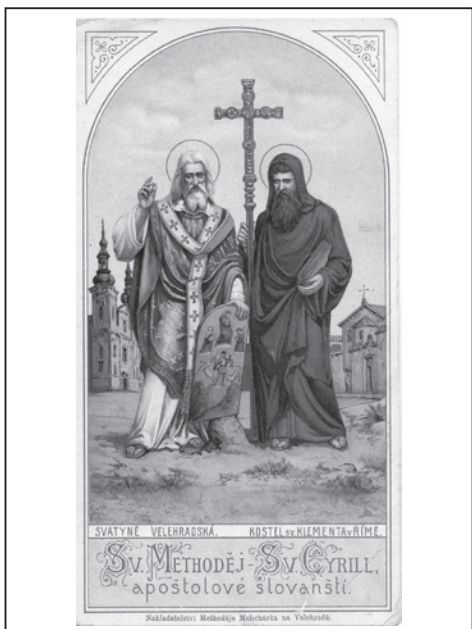
Ve fondu muzea se dochovaly obrázky, které poutníci nosili jako dárek z pouti a mnohdy na rubní stranu obrázku vepisovali věnování, např. u svatého obrázku z roku 1919 (E 31.580). Tento památeční obrá-

Tzv. krajkový památeční obrázek, tisk. Soukromá sbírka.

Památeční obrázek s vepsaným věnováním na jeho rubní straně z roku 1919, litografie, (E 31.580). Fotoarchiv Slovákého muzea v Uherském Hradišti (dále jen Fotoarchiv SM UH).

Poutní obrázek s velehradskou bazilikou a kostelem sv. Klimenta v Římě, asi 1930, litografie, (E 30.290). Fotoarchiv SM UH.

Památeční obrázek vydaný jako Památka z Velehradských jubilejních slavností, 1936, litografie (E 30.285). Fotoarchiv SM UH.

zek je barevným tiskem postav sv. Metoděje a Cyrila umístěných v horní části obrázku, po stranách se stavbou velehradské baziliky a kaple Cyrilly. Na spodní části je vyobrazený celý poutní areál Velehradu s bazilikou a s nápisem: *Památka z posvátného Velehradu. Slovanské kolébky víry křesťanské.* Na rubní straně ručně psáno: *Od tetičky Vránovéj z púti z Velehradu 6. 7. 1919* a text modlitby. Okraj obrázku má nepravidelné obloučky. Stejnou modlitbu i vyobrazení má i další svatý obrázek (E 36.667).

V roce 1933 u příležitosti 1070. výročí příchodu sv. Cyrila a Metoděje na Moravu vydalo tyto malé grafiky nakladatelství Metoděje Melichara na Velehradě. Svatý obrázek (E 30.288) je s vyobrazením poutního místa Velehradu s bazilikou, náměstím, se zdí a na ní postavami svatých a se stromy uvnitř zahrady. Nad bazilikou jsou postavy Metoděje a Cyrila a na rubní straně ručně dopsané datum 16. 8. 1933. Ze stejného nakladatelství i období pochází obrázek s totožným námětem a modlitbou (E 30.289) a další se liší jen tím, že má na přední straně kromě velehradské baziliky i kostel sv. Klimenta v Římě (E 30.290). Další dva obrázky z roku 1933 jsou zclacené s vyobrazením poutního místa Velehradu s bazilikou, nádvořím s poutníky a s věrozvěsty v oblacích. Okraj obrázků je hladký a vroubkovaný (E 30.291, E 30.292).

Se stejným vyobrazením se tiskly tyto grafiky u příležitosti 1050. výročí příchodu slovanských věrozvěstů a v roce 1936, kdy se také slavilo odložené výročí 1050 let úmrtí sv. Metoděje z roku 1935. Pod vyobrazením byl obvykle umístěn barevný nápis: *Památka z Velehradských jubilejních slavností r. 1936* (E 30.285). Nad bazilikou jsou postavy sv. věrozvěstů. Na opačné straně byla vždy modlitba (E 30.280, E 30.281, E 30.282, E 30.283, E 30.284, E 30.586). Obrázky se liší jen velikostí, tvarováním okrajů, barevností, někdy mírně pozměněným textem modlitby (E 30.287, E 36.337, E 36.668).

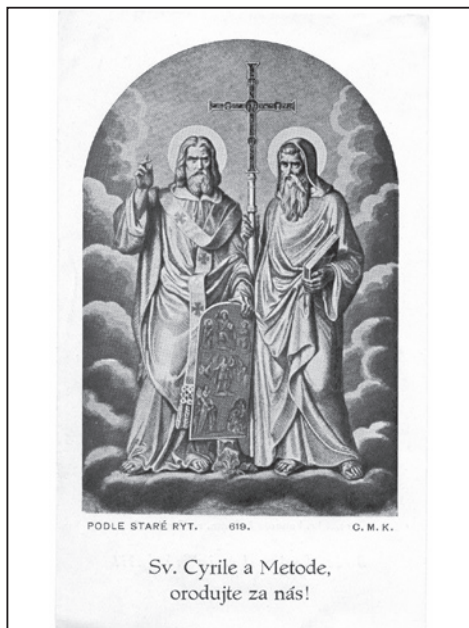
Až v roce 2000 byl zakoupen památeční obrázek barevného tisku, kde arcibiskup Metoděj s mitrou na hlavě a s berlou v ruce křtí klečícího člověka a okolo stojí zúčastněné postavy. Výjev je proveden v gotickém oblouku, v pozadí s chrámovou lodí a pod vyobrazením

uveden text: *Sv. Methoděj křtí knížete Bořivoje*. Na opačné straně následuje text, pod kterým je podepsán Beneš Metod Kulda: *Roku 874. dosáhl toho Velkomoravský kníže Svatopluk, že papež Jan VIII. povýšil sv. Methoděje za arcibiskupa Moravanů. Odtud nastalo spasitelné působení sv. Methoděje v říši Velkomoravské, se kterouž i knížectví České bylo ve spojení. Téhož asi roku přišel Bořivoj kníže Český na Velehrad ke knížeti Svatoplukovi, a za dnů této přátelské návštěvy přijal Bořivoj sv. křest od arcibiskupa Methoděje. Tím způsobem podařilo se Moravskému arcibiskupovi pomoci knížete Svatopluka na víru křesťanskou obrátit Bořivoje, jeho choť Ludmilu, celý Český knížecí dvůr a většinu českého národa. Svátý Methoděj také osobně do Čech zavítal a o utvrzení sv. víry v Čechách spolu s učeníky svými pečoval. Dlužno za to míti, že toho času Čechy náležely k Methodějovu arcibiskupství Moravskému. Methoději velká sláva Tvoje, v Církev uvedl jsi Bořivoje; jím a Ludmilou si národu zjednal blaho, pravou svobodu.* (E 30.297)

Památeční obrázek zobrazující křest knížete Bořivoje sv. Metodějem, okolo roku 1900, litografie, (E 30.297). Fotoarchiv SM UH.

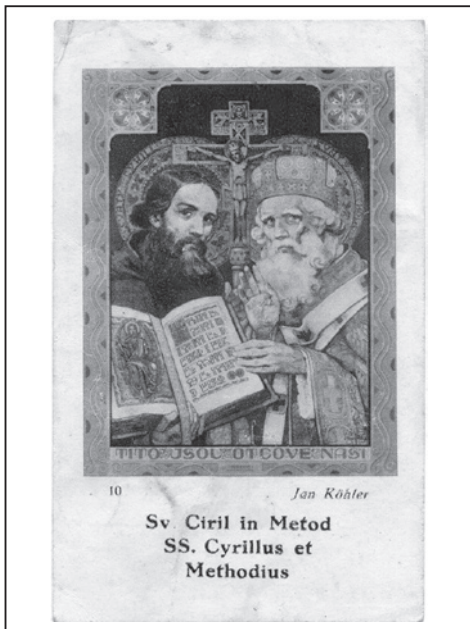
Obrázky z první třetiny 20. století byly také tištěny podle návrhů známých rytců a malířů. Mnozí kněží a osobnosti využívali těchto vzácných děl a nechali si je tisknout k svým životním nebo kněžským jubileím. Na památečním obrázku (E 30.580), který je vytvořen podle staré rytiny, se pod obrázkem nachází text: *Sv. Cyrile a Metode, orodujte za nás!* Na rubní straně je v oválu dr. M. Zavoral a text: *Na památku padesátého výročí slavných řeholních slibů 19. X. 1884 - 28. X. 1934 Dr. Method Zavoral opat kr. kanonie ř. Prem. Na Strahově. Bože, buď milostiv mé duši!*

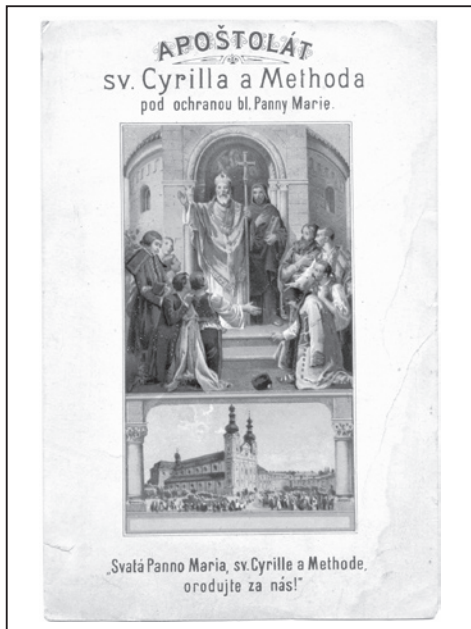
Památeční obrázek zhotovený podle staré rytiny, první třetina 20. století, litografie, (E 30.580). Fotoarchiv SM UH.

K známým autorům, kteří vytvářeli předlohy pro litografie, patří dílo Jano Köhlera (1873–1941). Od něho pochází památeční obrázek z roku 1943 (E 32.017). Stejný si pořídil na památku první mše svaté a novokněžského požehnání i P. Josef Kocián v Petřvaldě na Moravě v roce 1932 (E 36.666). Památeční obrázek (E 30.579) vytištěný v roce 1971 má pod obrázkem text: *Jano Köhler C.M.K.761. Sv. Cyrile a Metode, orodujte za nás! Na rubní straně text: Stvořil jsi nás pro sebe, Pane a pokojné je srdce naše, dokud nespočine v Tobě. (Sv. Augustin). Všemohou-*

Předlohu pro litografii vytvořil Jano Köhler, (E 36.666). Fotoarchiv SM UH.

Tiskoviny s vyobrazením světců si pořizovaly i společnosti a korporace, 1930, litografie, (E 35.057). Fotoarchiv SM UH.

cí Bůh vám žehnej. O modlitbu prosí Norbert Josef Zeman premonstrát - novokněz. Dušejov u Jihlavy 1971.

Tiskoviny s vyobrazením Cyrila a Metoděje si pořizovaly i společnosti a korporace. Ve sbírkách muzea je barevný památeční obrázek k přijetí do Apoštolátu Cyrila a Metoděje na Velehradě. Obrázek zpodobňuje sv. Cyrila a Metoděje, jak přicházejí na Velehrad a kází shromáždění. Na opačné straně je modlitba, výňatek ze stanov, podíl, právo a povinnosti člena Apoštolátu a prostor pro vepsání jména a příjmení člena přijatého do Apoštolátu v roce 1930 (E 35.057).

Pokud bychom analyzovali sbírku svatých obrázků ve Slováckém muzeu, pak nejstarší pocházejí z první třetiny 20. století. Obrázky z tohoto období zobrazují velehradskou baziliku, nad kterou na mračně stojí Metoděj a Cyril. Mezi postavami je jednoduchý nebo dvouramenný kříž, který obvykle drží Cyril. Ten má také v levé ruce knihu – Písmo svaté. Metoděj je zobrazován se zdviženou pravou rukou a v levé ruce drží desku, na které je vždy nějaký biblický výjev. Pod postavami je v různých variantách velehradská bazilika s poutníky na nádvoří, klášterní zahrada se stromy ohraničená zdí, na které jsou postavy svatých. Ojedinele je na obrázku i kaple Cyrilka nebo kostel sv. Klimenta v Římě. Na spodním okraji je obvykle nápis: *Sv. Cyrille a Metoději, orodujte za nás!*, pokud nebyl obrázek vydán k určité konkrétní události. Zvláštní je, že na většině obrázků se objevuje první jméno Cyrila a pak Metoděje, i když vždy první stojí z vyobrazených postav Metoděj a v mnišské kutně Cyril. Na opačné straně je vždy text nějaké modlitby: *Modlitba Všemohoucí, věčný Bože, jenž jsi nás k jednotě víry křesťanské skrze sv. Cyrilla a Metoděje, vyznavače a biskupy své, milosrdně povolati ráčil, uděl prosíme, abychom s jejich památkou se radující na milostivou jejich přimluvu do věčné slávy přijítí zasloužili. Skrze Krista Pána našeho Amen.* Zcela jinak pojal postavy věrozvěstů Jano Köhler. Cyrila a Metoděje znázorňuje jako polopostavy s otevřenou knihou.

Svaté obrázky z druhé poloviny 20. století mají nové, mnohdy moderní grafické řešení svatých věrozvěstů Cyrila a Metoděje, které vycházejí z vlastní invence umělce, jak je to

u obrázků s cyrilometodějským motivem jako vzpomínka na primiční mši nebo výročí svěcení. Tomáš Loprais si nechal k výročí svého kněžství v roce 1962, které přijal 5. července 1912 v Olomouci, vytisknout dvojlist na titulní straně s Cyrilem a Metodějem, které doprovází P. Maria a anděl (E 35.193).

b) Obrázky na zavěšení a na opření

Velké oblíbené se těšily skleněné obrázky bez rámu nebo zarámované, někdy na zavěšení, jindy s nožkou z tvrdého papíru na opření. K nim patří skleněný tiskový obrázek na zavěšení (E 34.813) patrně z roku 1930. Nad bazilikou v oblacích stojí Cyril a Metoděj. Obrázek je šedě orámovaný a je podložený tvrdým papírem, který tvoří nožku na opření. Dalších pět skleněných obrázků připomíná jen poutní místo, patroni Cyril a Metoděj se na nich neobjevují.

Skleněný obrázek (E 33.133) má nápis *Staroslavný Velehrad, Morava*. Obrázek je na zavěšení i postavení na nožku z tvrdého papíru. Pochází z Bílovic z roku 1940. Podobný, o něco menší, ale starší je skleněný obrázek s vyobrazením poutního místa Velehradu s nádvořím (30.699). Na spodní části obrázku je nápis *Na památku z Velehradu*. (E 36.675). *Starosl. Velehrad* má nápis skleněný obrázek s nožkou i na pověšení s věnováním: *Věnují Benešovi 29.8.1941*. (E 26. 672). Jiné řešení má obrázek (E 34.526), který má kosočtvercový tvar, je v dřevěném zlaceném rámu se zdobným čárkováním. Poutníci je přinášeli jako pozdrav z pouti. Na spodním okraji je nápis *Staroslavný Velehrad*. Velehradská bazilika se dvěma věžemi a klášterními budovami a okolní krajinou je zpodobněna na tištěném skleněném kulatém obrázku (E 32.675). Věší se pomocí provázku se dvěma plyšovými kuličkami. Na předmětu, který mohl být na pouti koupen okolo roku 1955, je nápis *Velehrad*.

Skleněný obrázek na postavení s nožkou z tvrdého papíru, 1940, (E 33.133). Foto L. Chvalkovský.

Památeční tištěný obrázek v dřevěném zlaceném rámu s bazilikou a poutníky, asi 1930, (E 34.526). Foto L. Chvalkovský.

Skleněný tištěný kulatý obrázek s pohledem na velehradskou baziliku a klášter, asi 1955, (E 32.675). Foto L. Chvalkovský.

Většina poutních obrázků na zavěšení nebo postavení na čestné místo ve *svatém koutě* nebo ve vesnických domácnostech ještě do osmdesátých let 20. století v *parádní světnici* zobrazovala většinou jen poutní místo Velehrad s bazilikou, klášterem, náměstím, kašnou, orelskou zahradou a řadou stromů. Obrázky měly jen stručný nápis vždy s určením poutního místa Velehrad. Tento typ devocionálií měl výrazně pouťový a vzpomínkový charakter.

Předměty lidové provenience – keramika, obrazy, sochy – odraz úcty ke světcům

Slovácké muzeum nashromáždilo za své brzy stoleté trvání i předměty, které dokládají cyrilometodějskou úctu nejen na Uherskohradištsku, ale také v širší oblasti Slovácka. Řada lidových a pololidových umělců a řemeslníků se věnovala zhotovování předmětů s náboženskou tematikou. Ty nejstarší, které se objevovaly na poutích, jsou datovány polovinou 19. století. Patří k nim bíle polévaný džbán (E 24.957) s kulovitým tělem, rovným odsazeným dnem, kónicky se rozšiřujícím hrdlem. Ucho džbánu je oválné. Na výduti je zpodobněna dvojice věrozvěstů sv. Cyrila a Metoděje, kolem postav jsou květinové motivy, které se opakují i v pásu na hrdle. Malba je provedená modrou barvou, pouze nad dnem a na okraji je žlutý proužek. Předpokládané stáří džbánu je odhadováno na rok 1860–1870.

Ve sbírce muzea je i keramický obrázek (E 19.146), kde jsou sv. Cyril a Metoděj v tmavomodrých šatech, se žlutou svatozáří, uprostřed s křížem. Kolem dokola je zelený rám s nápisem „SVATI CYRIL A METHODEJ“, nad nimi červenobílá kostka a modrá obloha. Rám kolem obrázku tvoří zelené větvičky s tmavomodrými květy a červenými tulipány. Nahoře jsou dva otvory pro zavěšení. Obrázek se prodával na poutích po roce 1850.

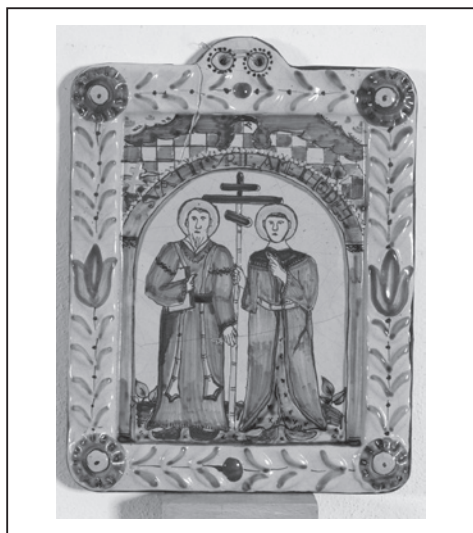
K starým tradičním výrobkům prodávaným na poutích patřily i podmalby na skle. Ovšem obrázek ve fondu muzea je novodobou insitní tvorbou, zhotovený podle staršího vzoru asi poloviny 20. století (E 4041). Na podmalbě mají sv. Cyril a Metoděj žluté biskupské mitry, sv. Cyril má roucho oranžově-bílé, v levé ruce drží kříž a v pravé modlitební knihu, šaty sv. Metoděje jsou zeleno-oranžově bílé. Na bílém pozadí je dekorace z oranžově bílých květů, ve spodní části obrazu ze zlatých květů a rám tvoří profilovaná hnědá lišta, která je 4,5 cm široká.

Sošky svatých věrozvěstů se objevovaly méně. Ve sbírkách muzea se nachází větší sousoší sv. Cyrila a Metoděje (E 19.512) na vyšším podstavci obdélníkového tvaru. Jedna postava v černém mnišském šatě drží v ruce knihu, druhá je zobrazena v biskupském rouchu s deskou v ruce. Podstavec je zdoben modrými vlnovkami a žlutými tečkami. Sousoší se dostalo do muzea ve třicátých letech 20. století.

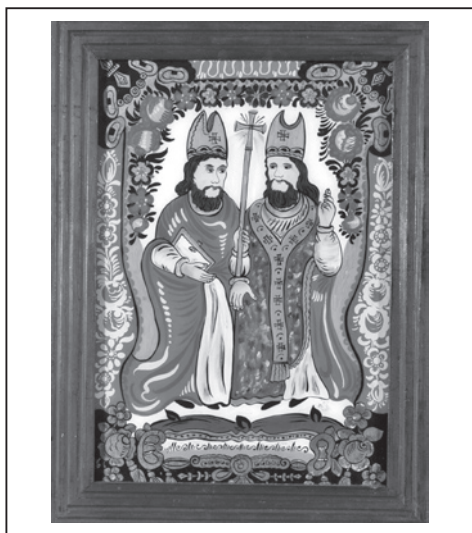
V sbírkovém fondu muzea se nachází i malba na plátně (E 32.632), která zpodobňuje sv. Cyrila a Metoděje, kreslená na světle modrém pozadí. Postava s nápisem *Ciril* je Metoděj, zobrazený v červeném rouše se zlatou výzdobou pruhu s květy a bílé spodní košili. Má zvednutou pravou ruku a v levé drží desku s výjevem posledního soudu. S nápisem *Medchod* je

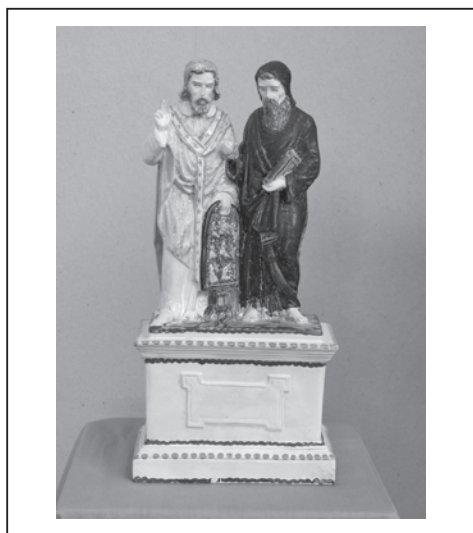
Polévaný keramický džbán s dvojicí věrozvěstů sv. Cyrilem a Metodějem, z let 1860–1870, (E 24.957). Foto L. Chvalkovský.

Keramický obrázek s věrozvěstí sv. Cyrilem a Metodějem, asi 1850, (E 19.146). Foto L. Chvalkovský.

Podmalba na skle sv. Cyrila a Metoděje, asi polovina 20. století, (E 4041). Foto L. Chvalkovský.

Keramické sousoší sv. Cyrila a Metoděje se dostalo do muzea ve třicátých letech 20. století, (E 19.512). Foto L. Chvalkovský.

Malba na plátně sv. Cyrila a Metoděje z dílny insitního malíře Josefa Hány z Blatnice pod Sv. Antonínkem, asi 1890, (E 32.632). Foto L. Chvalkovský.

Cyrl, který má hnědý řeholní šat, v pravé ruce drží kříž a v levé knihu. Na hlavě má bílou kapuci. Pod postavami je oblouk z bílých a červených květů se zelenými lístky. Obraz je v černém profilovaném rámu se zlatým proužkem uvnitř. Předpokládáme, že světec zpodobnil malíř Josef Hána z Blatnice pod Sv. Antonínkem asi v roce 1890. Je pravděpodobné, že bratři Hánovi vycházeli při malířské práci i u jiných svatých právě z litografií – svatých obrázků; je možné, že tím se také stalo, že popis pod postavami je v opačném pořadí.

Tiskový obrázek s výjevem příchodu sv. Cyrila a Metoděje, první třetina 20. století, (E 20.397). Foto L. Chvalkovský.

Tištěný skleněný obrázek – Památka z Velehradské pouti 5. 7. 1924, (E 37.836). Foto L. Chvalkovský.

nit je modlitbami, aby tak umocnili sílu uctívaného atributu, potažmo víru v patronství svých uctívaných svatých. Stejně je tomu s dalšími devocionáliemi – agnůstkami, obvykle nošenými při sobě, nebo drobnými soškami věrozvěstů, které ve sbírkách muzea chybí. Důvodem je skutečnost, že tyto drobné devocionálie se v rodinách po léta uchovávaly, opatrovaly a především darovaných si velmi vážily. Jen mladší generace, které je zdědily po svých předcích a neměly k nim vztah, pak řešily nadbytečnost v jejich životě prodejem či darem do muzea, výměnou na aukcích a burzách. Sbírký etnografického oddělení Slovákého muzea, jež jsou dokladem uctívání svatých věrozvěstů, anebo památkou na velehradské poutě, čítají celkem 31 drobných devocionálií, z toho 25 památečních obrázků a 6 zasklených litografií, 7 sbírkových předmětů lidové provenience. Dochované sbírkové předměty jsou důkazem nejen úcty a lidské zbožnosti, ale svědčí i o schopnosti, míře talentu či invenci lidových řemeslníků i školených umělců k zpodobňování svatých, a to nejen sv. Cyrila a Metoděje.

Posledním netradičním pouťovým artefaktem je větší tiskový obrázek (E 20.397) znázorňující příchod svatých Cyrila a Metoděje. Za nimi se klečící dívka modlí k obrázku madony s dítětem, v popředí stojící a sedící postavy vítají věrozvěsty. V pravém horním rohu je znázorněna záře. Rám je ornamentálně plasticky zdoben a zlatě nbarven.

Vesnické domácnosti si pořizovaly celé oltářičky či schrány, umísťované ve svých jizbách, jež tvořily *svatý kout*. Od druhé poloviny 19. století se pak ve venkovském interiéru instalovaly na zásuvkové komody. Na ně byla pokládána i schrána, skříňový obraz či domácí skříňkový oltářík, který se nachází ve sbírkách muzea (E 2680). Skládá se z dřevorezby Krista na kříži, pod ním je umístěna pieta. Po stranách jsou čtyři svícny a dvě sošky svatých. Za nimi se v jehlancovitých zasklených sloupcích nalézají pestrobarevná kvítka a uprostřed pod oltářem dva svícny. Ze dvou stran kříže jsou dva oválné obrázky, z nichž jeden znázorňuje poutní místo Velehrad s věrozvěsty Cyrilem a Metodějem v oblacích. Schránu můžeme datovat do poloviny 19. století, tedy obdobím, kdy cyrilometodějská úcta v lidových vrstvách opravdově žila.

Hmotné doklady, o něž pečují muzea, svědčí o zbožnosti lidu na Uherskohradištsku a hluboké úctě k slovanským patronům Cyrilu a Metoději. Především drobné památeční obrázky, devoční grafiky, které jsou bohatě zastoupeny v lidových vrstvách v různých variantách, jsou toho důkazem. Vydavatelé se snažili využít všechny druhy technik k vytištění litografií slovanských věrozvěstů a dopl-

Poznámky:

- 1 Č e c h m á n e k, R.: Velehradské poutě v 13. století. *Časopis Vlasteneckého musejního spolku v Olomouci* 28, 1911, s. 159.
- 2 V y c h o d i l, J.: *Jubilejní rok sv. Cyrilla. Slovanův apoštola*. Brno 1909, s. 12.
- 3 Tamtéž, s. 12.
- 4 Tamtéž, s. 14.
- 5 A n d r e j e v, J.: Zpomínky na cyrillo-methodějský rok 1863. Pouti a slavnosti. In: *Sborník velehradský* 1, 1880, s. 53.
- 6 K a f k a, L.: *Dárek z pouti: poutní a pouťové umění*. Praha 2009.
- 7 A n d r e j e v, J.: c. d., s. 54.
- 8 V y c h o d i l, J.: c. d., s. 15.
- 9 T a r c a l o v á, L.: *Lidová kultura*. In: Bezděčka, P. a kol.: *Velehrad: dějiny obce*. Velehrad 2006, s. 238.
- 10 Š t a j n o c h r, V.: *Panna Maria divotvůrkyně: nauka o Panně Marii, mariánská ikonografie, mariánská poutní místa*. Uherské Hradiště 2000, s. 47.
- 11 V y c h o d i l, J.: Tamtéž, s. 155–170.
- 12 V y c h o d i l, J.: *Vzpomínky na cyrillo-metodějský rok 1863*. Praha 1913, s. 62.
- 13 Památní dárky k tisícileté slavnosti. *Moravská orlice* 1. 4. 1863, s. 3.
- 12 V e č e r k o v á, E.: Oslavy cyrilometodějského milénia na Moravě (1863) a jejich odraz v lidových vrstvách. In: Míhola, J. (ed.): *Na cestě do nebeského Jeruzaléma: poutnictví v českých zemích ve středoevropském kontextu*. Brno 2010, s. 190.

Literatura:

- Bezděčka P. a kol.: *Velehrad: dějiny obce*. Velehrad 2006.
- Blahozvěst* 8, 1863, č. 19, s. 301–302.
- B u r i a n, V.: Kronika návštěvy Jana Pavla II. na Velehradě. In: *Sborník velehradský*. Třetí řada 1992, s. 7–20.
- C i n e k, F.: *Velehrad víry*. Olomouc 1936.
- Č e c h m á n e k, R.: Velehradské poutě v 13. století. *Časopis Vlasteneckého musejního spolku v Olomouci* 28, 1911, s. 159.
- D v o ř á k o v á, H.: Poutní prodej a voskové upomínky. In: Tarcalová, L. (ed.): *Dary a obdarování. Studie Slovákého muzea* 12/2007. Uherské Hradiště 2007, s. 163–167.
- D v o ř á k o v á, H.: Pouť v kontextu společenských procesů. In: Zezulová, V., Ondrušová, V. (eds.): *Tradice lidové kultury v kulturním vývoji České republiky*. Strážnice 2001, s. 109–114.
- C h a r v á t o v á, E.: *Svaté obrázky: Čechy a Morava*. Praha 2007.
- J e ř á b e k, R.: K otázce vzniku poutních míst a jejich vlivu na život a kulturu venkovského lidu. *Český lid* 48, č. 4, 1961, s. 145–152.
- K a f k a, L.: *Dárek z pouti: poutní a pouťové umění*. Praha 2009.
- M i h o l a, J. (ed.): *Na cestě do nebeského Jeruzaléma: poutnictví v českých zemích ve středoevropském kontextu*. Brno 2010.
- Památní dárky k tisícileté slavnosti. *Moravská orlice* 1. 4. 1863, s. 3.
- P o j s l, M.: Moravská poutní místa II. Cyrilometodějský Velehrad. In: *Věstník Historicko-vlastivědného kroužku v Žarošicích* 20, 2011, s. 129–132.
- Poutní kniha velehradská*. Vydal Karel Šmídek redaktor Hlasu. Brno 1863.
- K a f k a, L.: heslo Svatý obrázek. In: Brouček, S. (ed.) et al.: *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 3. sv. Praha 2007, s. 1006–1007.
- Š t a j n o c h r, V.: *Panna Maria divotvůrkyně: nauka o Panně Marii, mariánská ikonografie, mariánská poutní místa*. Uherské Hradiště 2000.
- S t r á n e c k á, F.: Pouť na Velehrad. *Obzor* 7, 1884, s. 222–226, 264–267, 278–281.
- T a r c a l o v á, L.: Dary a obdarování v lidové tradici na Uherskohradištsku. *Slovácko* 48, 2006, s. 9–22.

- T a r c a l o v á, L.: Lidová kultura. In: Bezděčka, P. a kol.: *Velehrad: dějiny obce*. Velehrad 2006, s. 221–242.
- T a r c a l o v á, L.: Velehrad – cíl slavných průvodů. In: Tarcalová, L. (ed.): *Slavnostní průvody*. Uherské Hradiště 1994, s. 133–139.
- T a r c a l o v á, L.: Z klenotnice Moravy. Poutě a poutníci I. *Dobry den, Slovacko* 3, č. 25, 23. 6. 1997, s. 9.
- T a r c a l o v á, L.: Z klenotnice Moravy. Poutě a poutníci II. *Dobry den, Slovacko* 3, č. 26, 30. 6. 1997, s. 9.
- T a u b e r, O.: *Otázky cyrilo-metodějské. Velehrad jeho význam a jeho buditelé*. Díl III. Přerov 1928.
- V a ň á č e k, M.: K oslavám cyrilometodějského milénia na Moravě r. 1863. In: *Vlastivědný věstník moravský* 17, 1965, s. 45–58.
- V e č e r k o v á, E.: Oslavy cyrilometodějského milénia na Moravě (1863) a jejich odraz v lidových vrstvách. In: Mihola, J. (ed.): *Na cestě do nebeského Jeruzaléma: poutnictví v českých zemích ve stře-doevropském kontextu*. Brno 2010, s. 181–196.
- V y c h o d í l, J.: *Vzpomínky na cyrilo-metodějský rok 1863*. Velehrad 1913.
- V y c h o d í l, J.: *Jubilejní rok sv. Cyrilla, Slovanův apoštola*. Brno 1909.
- Zprávy velehradské* č. 41–42, 1930, s. 24.

PhDr. Ludmila T a r c a l o v á (n. 1946) je dlouholetou bývalou pracovnící Slovákého muzea v Uher-ském Hradišti. V jejím odborném zájmu je obřadní lidová kultura, lidový oděv a strava, především však jevy spojené s výročně obyčejovým a rodinným cyklem.

Respect to Saint Cyril and Methodius Among Ordinary people in the Region of Uherské Hradiště

A b s t r a c t

The place of pilgrimage Velehrad – the most important centre of the Moravian religious province – was considered the center of Marian respect and also the center of the mission work of Thessalonikian apostles Cyril and Methodius since the 13th century. As a result of Joseph's religious regulations in the 80s of the 18th century there was no progress in organizing pilgrimages, i.e. those in Velehrad. All the religious life was supervised by the state and by dissolution of the Velehrad monastery in 1784 the frequency of pilgrimages as well as of processions coming to Velehrad was lower although the priests were trying to avoid it. With the delapidating monastery the tradition of pilgrimages was falling down.

In the second half of the 19th century Velehrad gradually became a sought-after place of pilgrimage. Religious life at the time was more intense because there was new clergy with stronger catholic awareness and livelier religious thinking and that was the time when the idea of the reconstruction of Velehrad and its pilgrimages began. The most important ones took place in the year of the thousandth anniversary of the arrival of Cyril and Methodius in 1863. In the second half of the 19th and the first third of the 20th century they were different form Marian pilgrimages, because Velehrad was not only the place with religious mission. Its fame as a center of spiritual panslavonic unifying idea spread in all Slavonic countries. Velehrad was the destination of the pilgrimage of many pilgrims due to the effort of archbishop A. C. Stojan.

In the period of the beginning of the 50s of 20th century there were fewer processions with a lower number of participants and there were also fewer pilgrimages. Antireligious pressure resulted in the end of public processions organized by fellowships, organizations and parishes. It was only after 1968 when public processions with all their characteristic features began to appear in Velehrad.

Each pilgrimage was characterized by its atmosphere with all the stands with gifts, refreshments and also entertaining attractions. The most common gifts from a pilgrimage were candies and gingerbread, holy pictures with prayers, mirrors with Christian names cut into them, rings, jewelry or little toys for children. Minor merchandises were more frequent – pendants with the figures of apostles, remembrance pictures for prayer books with the pictures of Cyril and Methodius, printed larger pictures, or pictures imbedded into glass. And those were the devotional articles and little sacraments related to the places of pilgrimages and apostles which were the proof of respect to the saints. As for devotional articles the most spread ones were pictures with the saints and places of pilgrimages accompanied by some text, as far as pendants are concerned, the most popular were objects worn on the neck or on a rosary. A bit

less popular were glassed pictures hung on the wall, ceramic and glass. Some of them also got into the collections of Moravian Slovak Museum (31 little devotional objects, 25 of which are remembrance pictures, 6 glassed lithographies, 7 collection items of folk provenience).

Adoration der Heiligen Kyrillos und Methodius in Volksschichten des Gebiets von Uherské Hradiště

Zusammenfassung

Der Wallfahrtsort Velehrad – führendes Zentrum der mährischen Kirchenprovinz – galt seit dem 13. Jahrhundert auch als Zentrum der Marienverehrung und der Missionstätigkeit der Brüder von Thessaloniki Kyrillos und Methodius. Laut historischen Quellen fanden die Wallfahrten in Velehrad seit dem dreizehnten Jahrhundert statt. Infolge der Josephinischen Kirchenreformen ab den achtziger Jahren des 18. Jahrhunderts erlebten die Wallfahrten, damit also auch Velehrad, keinen weiteren Aufschwung. Das gesamte Kirchenleben war unter Staatskontrolle und nach der Aufhebung des Klosters Velehrad 1784 wurden die Wallfahrten begrenzt, die Anzahl der Pilger verminderte sich, auch wenn sich die Priester von Velehrad um Erhaltung der Tradition ständig bemühten. Hand in Hand mit dem Verfall des Klosters ging auch der Untergang der Wallfahrtstradition.

Nach der Mitte des 19. Jahrhunderts wurde Velehrad Schritt für Schritt zum ausgesuchten Wallfahrtsort. Das Religionsleben in dieser Zeit gewann an Intensität, denn der neu antretende Klerus befasste sich mehr mit Angelegenheiten der katholischen Religion. Damals wurde die Idee der Tradition von Velehrad und seiner Wallfahrten wieder belebt. Die bedeutendsten Wallfahrten fanden 1863, anlässlich der Jahrtausendfeier der Ankunft von Kyrillos und Methodius in Großmähren statt. In der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts und im ersten Drittel des 20. Jahrhunderts war Velehrad im Unterschied zu Marienwallfahrtsorten nicht nur ein Wallfahrtsort von religiöser Bedeutung, sondern auch das Zentrum der Panslawismus-Idee, d. h. des Strebens nach Vereinigung aller slawischen Völker. Um besondere Wallfahrten mit vielen Velehrad Pilgern hat sich Erzbischof A. C. Stojan verdient gemacht.

Anfang der fünfziger Jahre des 20. Jahrhunderts haben die Pilgerströme abgenommen und auch die Zahl der Wallfahrten war gesunken. Die zwingenden anti-religiösen Tendenzen haben verursacht, dass keine öffentlichen Prozessionen mehr von Vereinen, Organisationen oder Pfarrämtern veranstaltet wurden. Erst nach 1968 fanden wieder Prozessionen nach Velehrad mit allen charakteristischen Merkmalen statt.

Für jede Wallfahrt war auch eine entsprechende Atmosphäre von Bedeutung: Stände mit Geschenken, Erfrischung und Unterhaltung. Zu den üblichsten Wallfahrtsgeschenken zählten Zuckerleckerbissen, Pfefferkuchen, heilige Bilder mit Gebeten, kleine Spiegel mit darin geschliffenen Vornamen, Ringe, Schmuck oder kleines Spielzeug. Häufiger waren kleine Krämerwaren – Agnus Dei – Gestalten der Heiligen Kyrillos und Methodius aus geweihtem Wachs, Heiligenbilder mit Kyrillos und Methodius als Andachtsbilder für Gebetsbücher, größere gedruckte Bilder oder Hinterglasbilder. Diese Gegenstände bezogen sich zu Wallfahrtsorten und haben Verehrung der Heiligen bezeugt. Von zahlreichen Devotionalien waren Heiligenbilder, Abbildungen der Wallfahrtsorte mit einem Begleittext, Anhänger aus Metall, Rosenkränze am beliebtesten. Weniger verbreitet waren Hinterglasbilder für die Wand, kleine Plastiken, Keramik und Glas. Einige von diesen Gegenständen befinden sich im Sammelbestand des Museums der Mährischen Slowakei (31 kleine Devotionalien, 25 Gedenkbilder, 6 verglaste Lithografien, 7 Gegenstände von Volksursprung).